

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 1. МАЈА 1894.

ПЕСНИШТВО

НА ГРОБОВИМА БОРАЦА

К'о капља дажди посред бескрајног океана
У низу времена давних,
Минуло безброј љета и безброј кратких дана
И дугих вијекова тавних.

Још мртва могила стоји... и по њој цв'јеће цвјета,
И мирис слатко мири;
А над њом под плавим небом слободно орô лета,
Кликће и крила шири.

Времена још је штеде. Узаман живот хита
Све даље у прошлост сиву —
Са мртвог и нијеомог гробља потомак помно чита
Предака славу живу.

И када јад и туга прекрије свијетле краје
Србинског неба плава,
Божански луч се јави и са тог гробља сјаје
И прошлост озарава.

Ту стани, пјесмо моја... и отпој хвалу свету
Иројству бораца славних
И мисли провиђења што драго Српство штити
У борби вијекова тавних!....

Јов. А. Дучић

ХАФИСОВ РАЈ

У крилу раја благог, посећи милост свету,
Једном се Господ јави,
Да види дјецу своју што златне вјенце плету
Његовој моћи и слави.
Све, што у рају живи, с усхитом среће миле
Запјева лаку пјесму у хвалу божје силе,
Уз жубор бисерних река, кроз крило рајског мира
Брујаху слатки звуци са златних анђеоских лира.
Само на једном лицу срећа лебдила није,
Тужно, к'о суви листак, кој' заман сунце грије,

Под јабукама рајским, ће златне птице поју,
Одвојен од цјелог збора сањаше прошлост своју.
„Хафисе“ — Господ рече — „што си се тамо скрио
Са болом и са тугом? Зар теби није мио
Живот небеског сјаја и миље рајске дражи?
Шта значи туга твоја, шта твоја жеља тражи?“
„Оче! твоје сам дјело и теби није тајном
Шта моје срце скрива,
Ти знадеш што ми лице у твоме рају сјајном
Тужно и сјетно бива...“

Господ се осмјехну благо па јату анђела мили'
Пришапта нешто ти'о;

Анђели летнуше летом и за час један тили
Бајан анђелак мио

С њима на небо стиже. То бјеше Селмина бајна.

„Ово је небо моје, ово је света тајна

Што у мом срцу живи! Ово је рај и сила

Што с двери душе моје пјесмици диже крила!

Опрости Хафису, Боже, ал сад нек пјесма живне

У славу милости твоје и славу Селмине дивне!

У славу анђела новог, у коме свето сјају
Све ове љепе дражи што у твојој живе рају!“
И Хафис узме лиру, и цјеле небеске силе
Слушаху слатку пјесму бесмртне љубави миле,
У сваком звуку бјеше огањ што срце пали
И смјерна молитва чиста што благог Бога хвали!
И од тог часа Хафис, кроз крило божјег сјаја,
Безбону пјесму креће
И с лепим анђелом својим по врту светлог раја
Мирисно бере цв'јеће.

Алекса Шантић

У Ш У М И

IV

Зриче попац близу зовина коренка,
Други му се јавља из дубоке ноћи,
Са мношћом никог нема, само моја сенка
Ступа поред мене по шумској самоћи.

Зрак месечев дрхти кроз клонуле гране
И тихо испреда сенчице и мреже
Што нечујно слећу сребром испреткане
И прострте мирно по стазици леже.

Заспао је славуј у мрачној дубини,
Не чује се бахат ни мојих корака,
Тек песма из траве у овој тишини
И пажљиви шапат младих огранака —

И опет бих натраг до рујна осванка,
Да не сметам миру, што га поноћ ствара,
Јер са страхом слутим, да дух благог санка
Дубоко у шуми негде се одмара...

Ленскић

ЗА ПАПУЧИЦЕ

Ц Р Т И Ц А И З М О С Т А Р А

Било је то у неђељу вече.

Баш је сунце за Хум залазило па
разбациваше своје пошљедње зраке на
све стране.

А наш млади Кузман Радињић затворио се
у своју собу, узео столицу, сјео покрај пендера,
па се загледао, а ни сам не зна камо.

Ова лијепна вече чисто га занијела па се
замислио, замислио се баш крупно.

Пред очи му излази сва његова прошлост,
још од ђетињства.. Сама му се ниже слика
за сликом!...

... Зна он врло добро, кад је био још
мали, како му једном однијеше оца; однијеше
некуд и он га никад више ни виђео није. Мати
је тада плакала и набрајала, плакао је и он,
а није знао за што.

Иза тога за неколико година па му се и
мати разболи.

Леже јадница на дупек па се неколико
дана мучаше и паћаше а онда и она умрије.

Онда му је било равно девет година.
Остао бијаше сам самцат, што по веле, па
голој подини. Нити је имао кога свога да се
за њега брине, нити други шћедоме да га при-
ме на свој врат.

Док се најпошље не смиловао кум Јово
Бескућник те га узме па поведе у Мостар.

— Даћу ја тебикаре, па да научиш трго-
вину! — рече му.

Кад су дошли у Мостар, кум Јово га одве-
да газди Ђорђи Слаткићу.

— Ево ти, вели, доведох ово сироче, па да
га примиш и раниш као што те Бог учи. Ни-
кога свог нема, па сам га узео, да га дам у
какву магазу, па нека се учи раду.

Газда Ђорђо га промјери од главе до пете.

— А шта иште плаће? — запита.

— Плаће ти не ће, него само да га дајеш
па да иђе у школу и да се приучаје књизи.

Газда се мало промисли.

— Е добро! — рече најпошље — Узећу

га, и тако имам једну ђевојчицу па нека се забављају...

Тако он остаде у Мостару.

Радио је као кртичица, чинио је и што му се заповиједа и што му се не заповиједа, само да угоди газди.

И заиста га је газда волио.

— Ако будеш јунетом као телетом, биће нешто од тебе! — говорио му је често.

Али га није нико волио к'о газдина шћер Ана.

Била је то ђевојчица малехна, ама ударљива као ђаво, а окретна као шебек.

Она га је увијек тражила, да јој гради лађе, башче, куле, а он би све послове оставио, да се она не наљути.

Ни сам није знао за што, али је волио више, него да му је рођена сестра.

Толико би пута од јутра до мрака ишао по брдима и по пољу, да јој набере цвијећа.

И тако ако је прољеће, Ана је најпрва имала мелекше, кађуна, бехада и свега.

Тако је он чинио и кашње, све док га газда не узе у дућан као за калфу.

А био је у дућану прави ђаво.

Знао је подмирити и задовољити свакога. Што је радио, радио је као муња, једном ријечи: био је газди десна рука.

Од тад је почео да оставља Ану и цвијеће... Најпошље он тако и одрасте овлики, колики је и сад.

Сад је чак био и као газда, а богме је и Ана била газданица и домаћица.

Али је он сада од ње готово бјежао.

Није то, да је се боји, него кад је угледа, одмах се застиди па му удари крв у образе, чини му се као да ће изгорити.

А она је била иста као и прије.

Вазда га је тражила. Час јој треба за ово, час за оно, па би га покатак и пецнула, што је тако стидан.

— А и јес' лијена, пос' јој њезин, к'о упис! А баш ми је и драга!.. Није то, него 'нако баш волим кад је видим... Хе, кад би нешто пошла за ме!.. Али како ће? Она је газдинска... А најпошље што не би и пошла?... Шта мени фали?... Душе ми, запитаћу је чим је видим,...

Тако се он премишљаше а у тај час бану у собу Ана.

— Шта радиш?

— Ево сједим! — одговори он, као чудећи се.

— А што си беспослен?

— Кад немам посла.

Она не рече ништа, него сједе у крај на сандук. За тим скиде с ноге папучицу, што јој се бијаше раздерала.

— Бога ти, би ли ми ти ово могао закрпити.

— Ко? зар ја?

— Ти, ти!

— Не знам.

— А што не знаш?

— Нијесам учио.

Она упути. Обуче папучу па се као замисли.

А он као да је на иглама. Све се врти, све му је нешто криво.

— Бога ти, што си се узмухао? — пита она.

Он поцрвени.

— Па... овај... шћах, да те нешто питам!

— А шта?

Он се најпре затезаше па онда изусти:

— Бога ти... би ли се ти удала?

Она прсну у смех.

— А за кога?

— Па 'нако... питам те.

Она скочи.

— Бих, ама за онога, који зна занат. Видиш, и кад се удам може ми се папуча раздерати. А ко зна занат, тај ће моћи закрпити.

Он је погледа готово устрашено.

— Душе ти, је ли ти то озбиљна?

— Јес', душе ми.

На то изиђе.

Он је сједио још неколико, па онда се полако подиже те оде у чаршију.

А ту се одмах сврну неком кундурџији Митру:

— Добар вече, мајсторе!

— Добра ти срећа!

— Јеси ли рад људима?

— Вазда.

Он на то уљезе па сједе баш поред мајстора те се разговараху до касно у ноћ.

Од тада је ишао мајстору за неколико мјесеци сваку вече на разговор.

Док најпошље заиска Кузман;

— Дај ми, мајсторе, продај нешто алата.

— Хоћу, ама ако ћеш добро платити.

— Па хоћу.

И мајстор одмах скочи, па му напуни читаву крошљу некаких чекића, клијешта, турпија а он све узме па однесе у своју собу.

Од тада би сваку вече, чим би затворили магазу, дошао у своју собу па би се ту затворио, те нити би излазио, нити би кога пушћао к себи.

Док једне вечери изиђе те зовну Ану:

— Ходера!

— Шта је?

— Донио сам ти нешто, а баш ће ти бити драго.

— А шта је то?

— Видићеш.

И он пође у собу а она за њим.

Он онда извади лијепе мале папучице

— Ево ти!

— А шта је то?

— Па видиш — папуче.

— А оклен ти?

Он се насмеја;

— А што питаш?

— Питам те како. Баш су лијепе па би да знам оклен ти.

— Е, ја сам начинио!

Ана га само погледа.

— Варај ти друге а немој мене.

— Душе ми, тако је.

— Па ти ово начинио?

— Главом.

— Нијеси главом ако нијеси рукама, него ја не могу вјеровати.

Он стаде.

— Е кад не верујеш, а ти види!

И ту изнесе преда њу читаву крошљу алата.

— Видиш ли?

— Видим.

— Па вјерујеш ли?

— Ама зар то твоје?

— Моје.

Она га погледа поново.

— А шта то тебе наћера да то радиш?

Он поцрвени.

За час се домисли па пође да каже, онда опет стани.

Док најпошље одапе:

— Е... ти си казала... овај... да ћеш поћи за оног, који зна занат.

— Па ти то због тога?

— Због тога.

— И ти, бива, мислиш да пођем за те.

Он обори очи.

— Па... ето...

Ана удари у смијех.

— Па шта је? Шта се стидиш? Ето ти знаш занат, а ја што рекох не порекох.

А он чисто не вјерује:

— Зар тако?

— Тако.

— Па шта ћу сад?

— Па... проси ме.

— Ја не смијем! — застиди се он.

— Не смијеш?

— Бојим се, газда ће одбити.

Она не рече ништа него истрча из собе па с папучама одлети к оцу у одају.

Он баш читао Свето Писмо, ама чим је њу угледао, одмах је оставио.

А она прилети па га загрли.

— Шта је? — пита он.

— Види.

— Па шта?

— Добила сам.

— Од кога?

— Начинио Кузман.

Стари чисто не вјерује.

— Ама није ни Кузман ђаво, па да све зна.

— Е ово је он начинио.

Газда узе папуче па их стане огледати.

— Налет ђавола, налет шејтана, анате га мате било! Е, бога ми, начинио као прави мајстор!

Ана га и опет загрли.

— Бабо, знаш шта, он ме питао бих ли се ја удала, а ја сам му рекла да бих само за онога који зна занат. И колико сам му драга — ето и занат научио! Па хоће да ме проси, ама се боји тебе.

— А зар сам ја вукодлак? — наљути се газда.

— Нијеси то, ама се он стиди.. па кад он хоће, онда хоћу и ја. Бољи ми не ће ни доћи а и не тражим.

Старцу ударише сузе на очи па је загрли:

— Бива да те дам за папуче.

— Макар.

— Е, ја не браним.

И он се полако диже, па још са врата вићну:

— О, Кузмане, изиђи дер!. Да ти честитам!

Па се врати и опет загрли Ану.

ВЕРЕНИЦА

НОВЕЛА СТЕВАНА МИЛОВА

о би то икад био помислио! Како ли је то било блажено ведро чељаде, кад сам се с њом пре три године упознао у малом тиролском купалишту Мајштату! Онда једва ако јој је било седамнаест година а гледала је у свет очима, из којих је сјала потпуна, безбрижна срећа. Како јој мати, од давнашње болести сва узета, никад није излазила из вароши, то ју је старија њена сестра, која је била удата за талијанског неког грофа, повела у угодно купалиште, где сам тада и ја био. Није прошло дуго а ми смо се често састајали и заједно проводили. Мени су сестре биле врло мило друштво а оне су опет радо примале моје услуге, где је ваљало да им мушкарац буде при руци. Нарочито на великим шетњама у дивну околицу био сам ја ваздашњи њихов пратилац. Колико ли се пута у тим приликама Јела — тако се звало то девојче — попела на стрм гребен па, пре но што сам је ја могао стићи, нагло опет сишла низа стену, свагда весела превесела. Но крај све те раскалашне живахности није ништа у њој одавало демона страсти. Изгледало је, као да свет и људе сматра за сиграчку, тако да ју је најмања ситница кадра била обрадовати, но ништа је није могло у души да потресе. Како према свима, тако је и према младим људима била вазда безазлена; као да није опајала, да ли је који леп и мио или није, једном речи, била је невино дете, само што је из њених речи често врцао са свим заносан, ђаволаст дух. А сад! Какву ли сам је затекао!

Кад сам прошлога лета дуже времена живео на Лиду код Млетака, да се купам у мору, често сам виђао онде кнежевића јужне једне државе, о којем се једаред по свету много говорало. Скоро је сваки дан излазио из Млетака на Лидо те су га познавали сви до најмањег рибарчета. Ретко се појављивао сам, то јест само са својим коморником, него га је обично пратило читаво јато младих женскиња. Мене је наравно јако занимала та појава; у купалишту човек и онако има доста каде а и било је свакад пуно света те сам тако са терасе, која је изидана у море, лепо могао посматрати све, шта више сам често могао сести са свим близу кнежевића и његове свите, а да ни најмање не упаднем у очи. Саобраћај у том кругу био је неусиљен да не може горе бити; кнежевић би се одмејао на сваку шалу, па је и сам веома често збијао са својим коморником најраскалашније шале а женске се

на то смејале да се све хорило. Кнежевић је био у најбољим годинама, лика је био прилично велика, снажна, нешто гараве масти а косе црне, те је на први поглед привлачио пажњу нарочито чаром јако исписане јужњачке расе, коју је одавала лепа му глава. Но кад му је човек боље погледао у лице, појавила се на лицу нешто простачка црта, која је човека растрезнила од илузија, а уморни поглед његова ока, за који се свакако могло рећи да је интересантан, доказивао је бурну прошлост. Слуге у купалишту наскоро су ми у својој ревности казале имена свију женскиња из кнежевићеве свите те сам дознао, да су то биле скоро све саме маркизе и контесе из најодличнијих кућа у земљи.

Но како ли сам се зачудио, кад сам једнога дана дошао на терасу и у јату женскиња, што су биле око кнежевића, смотрио моје миле познанице, оне две сестре из Мајштата! У првом радосном изненађењу хтедох одмах да им приђем; но још се за времена промислих, да то не би било у реду а и да бих ту доспео у друштво, за којим нисам чезнуо ни најмање. Тако остадох мирно у страни, сакривен у гомили света, и стадох опет само посматрати. Пре свега сам боље погледао Јелу. Ала ми се учинила да се променила! И друкчије изгледа, и друкчија је. Њено дивно плаветно око, које је пре гледало онако детињски, имало је сад неки са свим неисказан израз, који је додуше био задубљенији и силније привлачио, но ипак ме је уједно чисто заболео; та није ми се више у њему огледало оно безазлено блажено чељаде, које ми је остало у успомени. А упало ми је и то у очи, да Јела скоро никако и не скида очију са кнежевића а уз то, као да снева, са свим мирно седи, ни налику као што је била негда. Кнежевић пак, са свим живо ћеретајући, тек би по каткад погледао у Јелу и онда би му око усана заиграо лак осмејак. Јелина сестра, грофица Росетијева, изгледала је такођер озбиљнија и замишљенија, но што сам је познавао у Мајштату. Како сам сад размишљао даље, нашао сам наравна разлога том, што су обе овде, а у први мах сам се био изненадио. Та грофица Росетијева живела је обично у Млецима — тога сам се сад тек сетио — па је зацело Јела била у гостима код ње.

Друштво се сад дигло да се прошета по морској обали. И ја сиђем са терасе па сам подуго гледао за шетачима, који су ходали све двоје по двоје. Тада сам опазио, да кнежевић иде с Јелом. Она

као да није говорила много а главу је час сагибала к земљи час опет дизала те гледала њему у лице; он пак непрестано је живо гестикулисао.

Сутрадан сам походио грофицу Росетијеву. Лако сам дознао био, где јој је стан. Затекао сам је саму; Јела је била отишла у шетњу а мужа грофичина као да не би суђено да у опште икада видим. Грофица ме је у први мах дочекала с искреном радношћу, но после ми се учинило да је нешто усиљена и као да је нешто стеже, мало је говорила и није се удаљавала од обичних празних учтивости.

„Па како вам се свиди Јела?“ запита најпосле, по што сам јој приповедио, како сам дуго јуче био у њиховој близини.

„За чудо се изменила! Или да кажем: развила се? Та у Мајштату је била још право дете.“

Грофици се оте тих уздах. „Еј, којом срећом да је још онаква! Сад се љуто кајем, што сам је позвала амо.“

Те значајне речи као да су ме изазивале да и даље питам. Учинило ми се, да грофица има нешто на срцу те се бори да ли да се уздржи или да ми све повери. Али ја при свем свом саучешћу нисам ту борбу смео наметљиво разложити у своју корист те сам само рекао:

„Мени се чини, да се свет баш у тим годинама мора изменити; што да промену на Јели доводите у свезу с Млецима?“

„Што?“ Па ме погледа зачуђено. Изгледало ми је, као да са усана одгања веома одлучан одговор, како би мало после зајадиковала:

„То друштво, у којем сте нас видели, није ми по вољи. Али није ми се могло на ино. У лето иначе никога нема у Млецима од мога друштва, а избећи баш писам могла. Па нисам мислила, да ће Јела... А сад не бих могла више ни прекинути; не бих подрла.“

Тада ми је све било јасно. Јуче сам доста видео а сад сам доста чуо. Јела је љубила кнежевића. Сад сам и ја смео говорити отвореније, шта више, уздржавајући се само бих грофици још отежао, те тако јој одговорим, да ми се чини, да скроз провидим њен страх, но уједно сам, не бих ли је умирио, додао, тек да нешто рекнем, да ће то, колико ја познајем Јелу, бити само мален занос а после не ће бити ништа озбиљно.

„Мислите?“ упаде она, а видело јој се да јој је неки терет спао са срца. „И ја се силом увек тим тешим. Та мени је ваљда још најтеже; рада сам да Јела овде добро проведе а овамо се морам за њу бринути и бдити, да тренутну радост не откави јадам.“

Грофица је била веома добра, веома одана се-стра, али нешто слаба и није умела баш бог зна како далеко да види; решио сам се дакле, да сам припазим и да је сувише не учвршћујем у том, да безазлено појима свет и што се у њему збива.

Кад сам се опраштао, дала ми је много слободнијег погледа руку и рекла је да се нада, да ће ме скоро видети на Лиду; она, вели, са сестром својом врло често излази онамо а нису увек у кнежевићеву друштву. Па радовала би се, вели, кад бих се ја мало подуже с њима шетао по обали, по што се Јела окупа.

Како ме је у повратку пут нанео крај *giardini pubblici*, то сам се решио, да ту мало застанем. Тај једини повећи јавни врт у Млецима обично је са свим празан. Млечани као да су изгубили сву чежњу за зеленилом дрвећа а странци у Млецима траже са свим нешто друго. Нарочито се од елегантнога света не види никад нико. Већ се било смркло а фењери, који су прилично раздалеко један од другог, једва су нешто осветљавали околицу. По што сам се искрцао, шетао сам се мало по врту па сам се онда спустио на клупу под големом групом платана. Огуда сам лепо могао видети оба улаза у врт. Неколико шетача радничкога сталеза час по би прошли крај мене, иначе је била тишина. Тада на највеће своје изненађење од варошке стране спазим Јелу, крај ње кнежевић! Долазили су са свим од горе но до сад ми их је закривало жбуње. На Јели се видело да је здраво узрујана. Данас је она говорила непрестано а мени се чинило, као да из покрета њених и из лица јој морам погодити, шта говори. Чинило ми се час да чујем страшно уверавање, час опет страшљиво запомагање срца, које је у крајњој мери потиштено. Кнежевић пак, гледајући преда се, мирно је корачао крај ње. Тек би каткад застао и мало се узнемирио а као да нешто хоће Јели да докаже. Сад се окретоше па пођоше натраг стазом, на крају врта. Тако су једнако ходали горе доле а ја сам их обоје скоро непрестаио могао пратити очима. Јела ми се чинила као да све силније нешто моли, као да све већма очајава. Најзад обиђу крај врту па дођу близу укрцалишта на лагунама. Кнежевић застане. Јела као да није могла да се откине па је дизала и кршила руке, као кад човека распиње ужасан бол. Он пак пружи јој руку па се онда упуту стазом даље, а Јела, сва скрушена, потрчи до гондоле, која је на њу чекала. — Наскоро после тога видео сам кнежевића како је изашао из врта па се упуту у варош.

Што сам видео, прилично ме је потресло те сам сад доста имао да мислим. На што то тајно саста-

„Па је ли она била прва и последња? Уз то ми је све једнако излазио, кнежевић пред очи са оним лукаво надмоћним смешешем заводничким, које је тада на тераси пропратило његов поглед, кад је Јелу погледао онако овлаш. Чудновато! чудновато! промрмљао сам. Најпосле сам и ја потражио своју гондолу па се одвезао кући.

На неколико дана после тога, доцкан после подне, затекао сам грофицу на тераси у купалишту. Кад ме је опазила, живахно ми је пошла у сусрет те рекла: „Ала сам вас се начекала! Имам важан глас. Све ће сад бити добро: Јела је вереница.“

„Вереница? Чија вереница?“ запитам и против своје воље; крај Јеле је у мојим мислима стајао једнако само кнежевић; а тај тек не може бити њен вереник.

„Барона Рехкрона, кога се зацело још сећате из Мајштата, он је тамо с нама заједно провео неколико недеља.“

„Дабогме да га се сећам. Исто сам тако још онда опазиио, да му се допада ваша сестра; но она то као да никако није хтела да опазии.“

„Тако је. Па и трајало је дуго, док је попустила нашем наваљивању. Можете мислити, како је тим нарочито мени у овај мах спао камен са срца. Већ сам се прилично била узнемирила са те ексалтације за кнежевићем.“

Ја сам замишљено гледао преда се. Нисам могао право да се обрадујем том вереништву. Најзад запитам: „Али где је ваша сестра?“

Грофица погледи мало на море па онда покаже прстом главу, која се по валима љуљала час горе час доле: „Ено је где плива!“

„То је ваша сестра?“ повичем у чуду. „Но наравно: она, која је на сваки гребен крај свих провалија умела да се попне, зацело је и смела пливачица.“

„Јесте, плива вам та управо страшно, па зацело има мало мушкараца, који су јој у том равни. С почетка сам свагда стрепила, кад год се вали дигну мало јаче; но сад сам мирна, од како познајем њену сигурност и издржљивост.“ Грофица извади своју мараму па стане њоме махати у даљину. „Сад је ипак већ доста; чини ми се, сахатима би остала у води.“

Јела је опазила била знак па се већ послушно враћала к обали.

Међу тим ми је грофица још приповедала о веренику, који је, рече, честит млад човек и који је, ма да је видео да му Јела мало даје наде, са дивном издржљивошћу дотле просио, док Јела није приста-
ла, дабогме највише услед наваљивања боне матере,

која је толико тежила, да се њих двоје узму. Тек се последњих дана свршило, по што јој је и грофица, забринута због сестрина заноса за кнежевићем, изјавила, да ће одмах отпутовати с њом, ако се не опамети; крај туге, коју Јела наноси матери својим јогунлуком, не може, рече, ни она дуже немо, скрштених руку гледати све, што се збива ту на њене очи. То поможе. Јела се брзо одлучи и пристане, под погодбом, да је само тако нагло не одведу одавде.

„Још ћете видети Рехкрона,“ заврши грофица; „за који дан ће са својим родитељима доћи амо по Јелу. Наша кукавна бона мати већ је нестриљиво чека а међу тим све спрема за сватове.“

Што сам ту чуо, није ми могло улићи наде. Но кад је после тога Јела дошла до нас, управо сам се престравио, како је изгледала и како се понашала. Расејано ми је пружила руку, промрмљала неколико једва разумљивих речи, па као да се није више ни освртала на мене, она што је са мном некад провела толико веселих дана, са мном се тако често у најумиљатијем несташлуку шалила! Лако сам познао, да јој је душу са свим испуњавала једна мисао; шта јој могах ту бити ја, шта јој могаху ту бити све успомене из прошлости! Што сам је дуже посматрао, то сам се осећао све већма тронут. Да чудан ли је то израз био у том лицу, израз, кој је кадар потрести човека! Из најдубље дубљине као да се јављао неки тих занос, но то је био занос човека, који се жртвује, не плашећи се смрти. Мени се цепало срце с тог израза. Па како ми је поглед био на том племенитом, нежном лику, рекао сам себи: Та зар није створена једино за то, да јој радост даје крила те да тако лебди по свету?

Мало по мало као да се Јела ипак нешто прибрала; умиљато се насмешила на мене па се дала оковати за подужи разговор. Кад смо пошли на морску обалу а грофица заостала, да у механи наручи ужину, чак сам смео Јели да кликнем: „Ала се радујем, што сам вас нашао! А ви? Зар се заиста више не сећате лепих дана у Мајштату?“

Она ћутећи спусти очи, као да хоће тек да се сети.

„Па наших смелих партија по гори?“ стадох је ја даље подсећати.

Тада она прене, око јој прелети преко пучине, што се прострла пред нама, па изусти: „Али је море тек ипак нешто друго! Ти брегови су укочени и хладни; једва пусте да до њих дођемо, а кад се силом ипак попнемо на њих, непрестано нам се чини, да ће нас одгурнути од себе и бацити нас у долину. Али море! То вам је меко и топло па вас

мами својом бескрајном, валовитом пучином: Ходи, утони у моје крило!“

Како је то говорила, одавало је тако јаку унутрашњу узбуђеност, да сам сав у чуду чисто разрогачио очи на њу. Није то било изговорено тек онако, што гледа на море; није то била само млађано раскалашна воља, да скочи међу немирне вале; то је била управо страсна чежња за силним елементом. Са те ме чежње подилазила језа. Но свладао сам свој осећај те сам тек као од беде одвратио: „Схваћам, да се заносите за морем; само није ваљало тога ради изневерити миле моје брегове.“

Ту нас је већ стигла била грофица. Зар њој нису сличне ерупције Јелине у непрекидном дружењу с њом пале у очи? Па ако јесу, како се могла с радостју уздати у удадбу своје сестре? А да можда нисам ја целу ствар схватио претерано и превидео, како се млађана срца често за неколико недеља могу да измене.

Све троје смо тако шетали крај мора. Вече је било дивно, златна се сунчана светлост просула по води, по којој су пловили силни рибарски чунови са лако набујалим једрима. Јела постала већ са свим разговорна па као да је најзад била и весела, само што из те веселости почесто нешто севне и задрхће. Што сам дуже био с њом, то ми се све већма утврђивао у мени утисак, да се та девојана потајно у себи бори те са тога пати.

Наскоро за тим седели смо опет на тераси при ујини, на коју ме је позвала грофица и која је свакако мени у почасти и била приређена. Весело смо ћетали а погледи су нам прелетали по дебелом мору, под нама пак потмуло су стењали таласи, кад се последњи пут доваљају до жала. Како се већ почело смркавати, била је Јела све узнемиренија. „Биће касно; зар се не ћемо скоро кренути?“ више је пута наваљивала. Најзад јој сестра пусти те се диже.

„Дозволићете, да вас отпратим!“ рекох, кад пођосмо. „Имам нешто мало посла у вароши а хоћу данас опет да живим по талијански, то јест, хоћу ноћ да претворим у дан.“

Лађом смо брзо стигли до риве; отпратио сам још сестре до њихова стана па сам се онде опростио од њих и пошао за својим послом.

Кад сам, мало после тога, пролазио кроз узану једну улицицу Марковој пијаци за леђи, пролети наједаред из побочне улице крај мене женско чељаде, које сам у пркос веду и журби са свим јасно познао да је Јела. Не промишљајући дуго, окренем се па похитам за њом. Већ на првом малом укрцалишту видим је како скочи у једну од гондола, што

ту чекају да за новце возе, како гондолијеру нешто шапну те гондола нагло отплови према великом каналу. Уђем у другу гондолу и дам гондолијеру знак, да пође за оном другом, те он тако удеси, да је непрестано био у једнакој даљини за метом, коју сам му ја назначио. Дођосмо до великога канала па запловисмо онда према Ријалто-мосту. Тада видим где гондола преда мном савија лево до неке палате. Мој гондолијере заустави гондолу па стаде лавирати. Сад се Јела брзо успне уза степенице до палате, а мој гондолијере, који је видео како ја за њом гледам нетренимице, рече, као да хоће да предвари моје питање: „Il palazzo del principe —“ и изусте име. У исти мах се, као на миг невидљива духа — на порталу није било живе душе — изнутра отвори капија па се опет залуши, по што се Јела провукла унутра. Потмула луна продрла ми је до дна душе; било ми је, као да је тим за свагда запечаћена судбина несрећна чељадета.

У овакву расположењу окануо сам се свих накана за то вече те сам наредио гондолијеру, да ме одвезе натраг до Лиде. Ту сам још дуго лутао, гањале су ме растројене моје мисли, док нисам најпоследетисао да легнем. Наравно да нисам могао наћи ни мира ни сна.

Нисам већ више ни марио да останем на Лиду; бојао сам се састанка са Јелом и њеном сестром, јер се не бих умео наћи, шта више морао бих одавати да нешто знам. А ни са кнежевићем нисам хтео да се састанем. На њега сам био љут из дубине душе. Све ме је то навело те сам се неколико дана крио у некој врсти тиха очајања. Но наједаред добијем писамце од грофице. Сад се више није дало умаћи. Пише ми, како се не може да начуди, што ме тако давно није видела, и да није на Лиду чула, да сам жив и здрав. зацело би се већ била забринула за мене. Треба већ једном да дођем, тим пре, што је јуче дошао Рехкрон са својим родитељима те су сад сви за ово неколико дана, што ће још провести у Млецима, ради са мном да се прођу по околици.

Тада се приберем те сам већ данас у купалишту очекивао друштво, о којем сам могао претпоставити, да ће одмах доћи на Лидо. И дођоше збиља сви, и то, не као до сад сестре, пре по дне, по свој прилици да се не састану к кнежевићем, који у то доба никад није долазио. С Рехкронем ми је ваљало само обновити старо познанство а у његовим родитељима сам наишао на двоје часних старих. Кад смо се први пут састали, једва сам смео да погледам у Јелу, као да сам ја онај, коме душу нешто тишти. Она се према мени понашала као онда у шетњи

крај мора, само ми се činilo kao da je još pojačana ona neka unutrašnja занесеност у бићу јој а по очима, које су некако чисто залутале у неки сан, могао си читати, да је управо сва преображена. Вереник и родитељи му показивали су да су задовољни изгледом вереничиним, свакако су га тумачили невестинским јој расположењем. А Јела је према Рехкрону и његовим родитељима, ма и тиха и ћутљива, ипак била пажљива и умиљата; све на њојзи, поглед, говор и покрети, све се спојило у лик, који је имао неку са свим чаровну силу. Рехкрон као да се сав задао у обожавање своје веренице. У њега је била нежна нарав, те никад није на Јелу наваливао тражећи топлије доказе о љубави а сваки тих знак њене оданости примао је као дар, који га је усрећавао. Али ја, како ли сам ја могао њено понашање довести у склад са оном тајном, коју сам о њој знао? Њој је скоро ваљало с Рехкроном стати пред олтар а онога дана, кад је то мени јављено, састала се она кришом с кнежевињем! Је ли хтела, је ли могла остале тако да обмањује? Да јој није најзад само моје око дало неки идејалан блесак, а у ствари да није била лакомислено чељаде?

Дани за тим, које смо проводили заједно, више пута излазећи до разних острва у лагуни, не дадоше ми на моје питање никаква одговора. Јела је изгледала свагда једнака, бајна и блага, само ју је по који пут мој пажљиви поглед застао где тихо уздахне, или сам могао видети, како ју изненадна чија реч тргне из потпуне замишљености. За цело се то време гледало да се не дође у додир с кнежевињем. Само да једаред већ оде! помислио сам у себи. Било како му драго! Није моје, да се плетем у њене ствари, а ако је кадра усрећити свога мужа, не дао Бог да јој успомена на бајовите Млетке буде сувише голем терет на савести.

Данас се после запарна дана јавила прилично јака бура. Море је било узрујано. Већ је у јутру, кад се обично највише купају, мало њих било у води а што их је било плашљиво се, близу плитке обале, држали о разапета ужета. И ја сам, купајући се у јутру као обично, кушао снагу вала, који се сваљивали према обали. Кад им се чешаљ зацепи на прекине, ма како да сам се ногама одупирао, сваки пут су ме повукли са собом; а ако сам на дељих запливао те пустио да ме вода љуља, набрзо ме је пена тако силно надбила, да сам изгубио дах. Тада ми је за час дошло, да се само што пре испетљам из тога чуда; но кад је опет настала мирнија почивка, ипак сам остао, тако је крај све опасности примамно било, витлати се ту посред боја и пустити разјареној води да ме дрмуса и шибави.

После по дне је дошло моје друштво из вароши. Сем нас у тај мах није било никога више ту. Под терасом је море беснело и стењало а узбуркало се да га је страхота погледати; бура је од јутрос још порасла.

„То је приказ!“ кликне Јела, сагнувши се преко терасине оgrade, а сва се занела гледајући разјарену стихију. Плаветноцрни облаци спустили се ниско, но далеко, и сјали се у свој својој мрачности са свим чудновато провидно над запенушеним морем, тако да је хоризонт и крај те заградице изгледао бескрајан.

„Но, данас нема ништа од купања,“ рече Јелина сестра.

„Ништа?“ одазва се брзо Јела. „Та баш данас је највећа сласт. Колико сам се ја пута већ купала на такву времену!“

„На овакву зацело не!“ не попушташе грофица. „Видиш ваљда да ни живе душе нема у води.“

Сад се уплете и Рехкрон и његови родитељи; но све то не поможе ништа. „Не, не!“ бранила се Јела. „Данас се морам купати. Та ја већ одавна чекам овако узбуркано море.“ Па силно задрхтавши окрете се брзо к мени: „Је л' те, и ви сте се купали?“

„Јесам, па с тога вам и кажем, немојте се купати.“

Она опет одмахне руком а остали још већма стадоше наваливати на њу, молећи је, да седи с миром. Видим, да не слуша никога, па наставим: „Ако и ја имам права рећи вам што, морате ми обећати једно: ни за један се корак не ћете одмаћи за границу, коју је повукло запето уже; о пливању не може данас бити ни разговора.“

Нисам добро ни изговорио а Јеле је већ било нестало. Наредим онда стражарима, да са своје високе стражарнице добро припазе. Чамци, у којима се иначе на води стражарило, били су увучени због жестоких таласа. Наскоро за тим ускакуће Јела у воду на близу терасе стане да јој се запенушена вода прелива преко главе, као што сам ја радио јутрос, само што је она много вештије употребљавала почивке међу појединим таласинама, да одахне и да се окрене. То је тако трајало прилично дуго, тако да је већ почела попуштати запета пажња, са којом су је пратили сви погледи са терасе, а Јела се онда све свећма стане ближити крајњој граници простора за оне, који не знају пливати. Тада опазим, како се наједаред окренула к нама, обема рукама махнула као у опроштај на онда нагло скочила у море. У исти мах мора да је и грофица погледала онамо, јер из свега гласа вићну доле „Јела!“,

у страху свом не помишљајући, да јој сестра у жа-
гору морских вала не би разабрала ни глас небе-
скога грома. Нас све обузе страх. „Хватајте је!“
викнем стражарима. „Добро ће вам се платити.“

Три човека скочише нагло у воду, али и сами
једва могаху да продру преко плићака. Једу су
вали носили све даље; час јој се указала глава, час
је опет нестало за големом таласином. Били су то
ужасни часи. Друштво на тераси кршило је руке у
очајању.

У то се за наши леђи створи кнежевић са сво-
јим коморником. Зацело је дошао, да види како бура
бесни, па се забезекнуо, кад је грофица, опазивши
њег, све даље викала „Јела!“ а уједно као ван
себе руком показивала на сестру, коју су вали ба-
цали овамо онамо.

Међу тим су она три човека све једнако напред
продирали кроз разјарену стихију. И ја, у својој
све то јачој устрављености, без икакве јасне мисли,
потрчим доле, збацим са себе горње хаљине, не бих
ли и ја што помогао. Рехкрон, сав ван себе, уради
то исто. Но ко ће зауставити брег, кад се руши!

Већ се изасланици стадоше враћати и са крајњим
се напором, преморени а и сами у опасности, упи-
њати, да се искобељају до обале. Натчовечне је
снаге требало па да се Јела спасе. А сад јој није
било више ни трага. Утонула је била јадница. Но
ми смо ипак још дуго стојали и дрхћући од страха
гледали онамо, док најзад не морадосмо једно дру-
гом признати, да је ту нестало сваке наде.

Те тако је кнежевић био први од грофичиних
познаника, који јој је могао изразити своје саучешће
у големој несрећи, а, како се мени чинило, глас му
је дрхтао. За тим је нагло отишао у варош.

Сутрашњег дана, који је донео са свим тихо
време, нађоше Јелину лешину на обали близу ку-
палишта. У млетачким се листовима наравно одмах
могло читати о ужасном догађају. Један је лист до-
нео нарочито опширан извештај, који је уједно у
најлепшим бојама изнео појаву Јелину и вереништво
јој и завршио овим речима: „Тако срећна вереница
постаде жртва претераној смелости у пливању“.

Срећна вереница! Па жртва смелости у плива-
њу! Ја сам то боље знао.

С немачког.

ПОУКА

О ПРОШЛОСТИ БЕОГРАДА

(Наставак)

Освојење Београда изазвало је свуд у Европи,
осим једине Француске, осећај најискренијег задовољства и радости. Ни ослобођење Беча није тако
силно утецало на духове, као што је утецало, кад
је Београд опет дошао у хришћанске руке. Сад се
тек свет осећао сигуран од свакојаким опасности
од Турака, које су донде претиле Европи. Одго-
њење Турака, које су у великој маси народа сма-
трали за непобедиме, освојење тврђаве, за коју су
везане биле толике успомене из времена турских
бојева у XV и XVI веку, и најпосле слава, којом
се овенчале немачке чете на свом победном походу
кроз Угарску и о знаменитом дану битке београд-
ске, од које је славе добар део припао исто толико
честољубивом колико храбром курфирсту баварском,
дигли су освојење Београда далеко над све сличне вој-
ничке догађаје онога времена и учинили, да је име
тога града ишло од уста до уста. Колика се ва-
жност приписивала освојењу Београда и ослобођењу
његову од Турака у оно доба, најбоље сведочи
збирка г. Ђорђа Вајферта у Београду, у којој има

слика и планова из онога доба, којима је главан
предмет освојење Београда. Особиту пажњу заслу-
жују неколико лепих холандских и француских ба-
крореза и немачких планова. Још већу пажњу за-
служују збирке медаља и споменица, које су тада
у славу и част Београда, цара Леополда I, кур-
фирста Максимилијана Еманујила и осталих војско-
вођа коване и које се налазе у богатој збирци г.
Игњата Вајферта у Панчеву, коју је основао по-
којни син му Хуго. Медаља, којима је предмет гло-
рификација освојења Београда 1688, има седамнаест
и више, које већих, које мањих. Једна од најин-
тереснијих споменица у овој збирци јесте она, на
којој се на предњој страни види бомбардовање града
и вароши. Београд се лепо види, чак у њему по-
једине џамије и куће. Доле у низини види се кур-
фирст Максимилијан Еманујило на коњу, а око њега
пратња. Натпис око предњег лика гласи: ELECTOR
BAVARUS LEOPOLDI DEXTERA PORTAS PAN-
DIT ET INTREPIDUS TURCICA CASTRA PETIT
1688. На стражњем лику види се једна рука у обла-

цима, која држи завежљај с кључевима а испод овог цртежа лепо израђена слика предела дунавских и савских са Београдом. На овој се слици виде све главније реке а предели су означени овако: SERVIA – WALACHIA – GRAECIA. Око ове слике има натпис: UBIQUE – RECLUDIT.*)

И политичке последице тога освојења биле су важне. Не само што је Угарска дошла у руке свом легитимном владару, него је дубоко у унутрашњост турске државе подузетим ратовима и чаркањем, тако на пример до Ниша, Пирота, Видина, Скопља, Новог Пазара и т. д. пошло за руком задобити домаће српско становништво за учествовање у борбама и дати му прилике к слободној милитарној организацији.

На жалост свима тим успесима не би суђено да буду трајни.

Упадај Француза на Рајни учинио је те су јако биле ослабљене војске, које су биле забављене у угарским и турским крајевима, па је сад овде у истој мери, у којој се од Француза потпомогнути Турци опоравили, настала реакција.

Не може овде бити мој задатак, да читаоцу дадем прагматичан приказ политичких и ратних догађаја, којима је последица било повлачење царских чета и губитак Ниша и Београда и који су у питање ставили успех тако сјајно започете војне. Београд, који је имао посаду само од 3000 људи, пао је 8 октобра 1690 шака Турцима, који су на свом походу кроз Србију а и у самом Београду на најстрашнији се начин осветили српском становништву, што се придружило било царским четам. Аустријанци мораше напустити све пређашње успехе те оставити све крајеве с оне стране Саве и Дунава. Већи и имућнији део српског становништва у Старој Србији и у митровачком и новопазарском санцаку са пећским патријархом на челу одбеже из завичаја па се населише у Угарској, да би избегли опасности, које су им од Турака грозиле због тога, што се против Османлија дигли били на позив маркијона баденског, који им је обрицао да ће им воспоставити слободу. Становништво српских

*) Види о томе: Hugo Weifert. Meine Sammlungen von Medaillen auf die Eroberungen Belgrads in den Jahren 1688, 1717 und 1789 und den Frieden von Passarowitz 1718 Redigirt von Joseph Nentwich. 1893. Verlag von Ignatz Weifert in Panesova.

крајева придружило се било наине на позив царскога војсковође немачкој војсци те се борило у њеним редовима. На тај се начин у српског народа пробудио стари дух и већ је мислио да може славити свој ускрс. Али су несрећни ратни догађаји уништили све те накане и проузроковали велику српску сеобу у Угарску. Као што је познато, имали су преговори, вођени с патријархом Арсенијем Чарнојевићем, у толико резултата, што је изашао позив цара Леополда I, који је још пре повлачења царске војске обећао Србима: слободу вероисповести и слободан избор војводе, одржање свију привилегија, ослобођење од свију јавних пореза и терета а и друге још повластице. Активно саучешће српскога становништва у рату, а и обећања, која му је цар дао, дражила су Турке на нечувене репресалије према Србима, услед чега се десила поменута сеоба. Те тако у исто време са повлачењем царске војске пада и велика сеоба Србаља, који су одмах по доласку у угарску земљу преузели да бране царске границе те се већ у битци код Сланкамена храбро борили у редовима царске војске.

Ситуација би се на крају XVII века по свој прилици окренула била на штету цару Леополду а на корист Турцима, да није ратнички геније принца Евгенија величанственом победом код Сенте (1696) изнудио Карловачки мир те тим спасао политичку ситуацију Аустрије.

Карловачки мир,*)) у којем су, као што је познато, осим цара и Порте учествовале још Русија, Пољска и млетачка република, био је управо плод освојењу Београда, ма да је Београд остао под турским господством. С друге је стране баш тај мир носио у себи клицу будућих догађаја, у којима је Београд опет привукао на себе опште интересовање те се име тога града за навек спојило са именом једнога од највећих и најгенијалнијих војсковођа, од како је хришћанства.

*) Карловачки уговор о миру закључен је 26 јунија 1699 године између тада зараћених страна: Турске, Немачке, Русије, Пољске и млетачке републике. По гласу тога мира добио је цар од Турске: Ердељ и предео међу Тисом и Дунавом, сем Темишвара и земаља међу Моришем и Дунавом; Русија Азов; Пољска Подолију и један део Украјине, а млетачка република Мореју. Мир је уговорен за двадесет и пет година за све силе уговорнице сем Русије, која га је примила с почетка само за две године, па га је после сама у спорауму са Турском продужила на тридесет година дана.

НИКОЛА ТЕСЛА

ОД ТОМЕ КОМЕРФОРД МАРТИНА*)

(The Century Vol. XLVII N. 4 стр. 582)

ПРЕВЕО КОСТА КАРАМАТА

Српско песништво, кажу, има тако засебан чар, да је Гете рађе научио тај музикални језик, у којем је оно писано, него да изгуби његових природних лепота. Историја се не сећа икојег сличног случаја, да би се српски језик изучавао ради научних тајана, које би можда сакривао, па било то и ради Бошковића, тога тумача атомне теорије. Живахно уображење и спремна машта народа нашли су себи одушеке а и плода у његовој књижевности. Велик један словенски говорник укорио је јавно својих сто и двадесет тисућа другова, да нису кадри да изнађу било и једну мишоловку. Они су сви ле сухе идејалисте. Кад би то било истина, онда, да изједначимо ствари, могли бисмо можда без икаква губитка променити неких двадесетак патената за једног илирског љубавног песника. Али племенска својства тешко да су препреке, које у сваком случају генију не пуштају његову слободу; а природа по који пут исправља ствари тиме, да произведе човека, чија трасцендентална заслуга надокнађује своме народу недостатак, који је давно осећао. Из тог не следи да овакав човек мора да остане у тако признатој неповољној околици. Геније има своју сопствену путну исправу, па је увек готов да промени своје боравиште, док не нађе себи природно мјесто. Тако су можда нагнани неки наши уметници да дигну своју стафелају у Паризу или у Риму, а многи гласовити Европејци на пољу науке и истраживања скоро су исто тако приправни да поприме нашу народност по слободну избору. У истини има Американаца, рођених у прогонству, па од своје траже ову земљу као своју отаџбину, не потребујући никаквих исправа за натурализацију. Па се тако догодило, да смо с веселом добродошлицом поздравили Агазиса, Ерикена и Грехам-Бела. А на сличан начин десило се и то да међу нама у Њу-Јорку станује Никола Тесла, *млади Србин изналазач*, чијим радом ново доба у електрицитету почиње да свиће.

Каријера Николе Тесле не само да дотиче две скрајне европске цивилизације, источну и западну, него још и батри човека на истраживање о главној сличности међу песником и изналазачем. Родом је он од старе српске породице, чији су преци

вековима стражарили и били се на турској граници, и чија је крв потоком текла, да наша северна авангарда добије времена за своја продирања у ове обале. Но ма како да су нам овакав народ и његове прилике далеко од нас, ипак ће се са направом, која се оснива на принципима и идејама што потичу од њих, енергија Нијагариних слапова електрицитетом раздељивати међу нас у облику светлости, топлине и снаге. Ово би доста било да му пода славу, али је Тесла учинио и учиниће много више. Кад би се могао наговорити, да се навикне на умереност у раду, тешко би било ставити границе решавањима многих великих проблема, која би нам он могао дати у зрелијим годинама својим; али кад човек долази из народа, који има сто речи за пож, а само једну за хлебац, мало је лудо наваљивати на њега да штеди и свој сопствени живот. Тридесет и шест година и онако је кратак педаљ времена, а кад изналазач још мисли да је стваралачка плодност стегнута само на дане младости, то се не треба чудити, што су дан и ноћ сведоци његове брижне радиности и што идеје извиру као топла лава — док се вулкан није од једанпут исцрпао и умукнуо.

Словен над Словенима са племенским карактеристикама, израженима у погледу, говору и раду, Тесла је прави пример тога, како се и у необичну облику јављају потиштени нагони. Никад га нисам чуо говорити о каквој слици или каквом музикалном комаду, али многи његови дивни изналазачи и дивна његова предавања, која уједињују сва његова знаменита истраживања са струјама високе алтернације и високе фреквенције, одају његов песнички темперамент кроз и кроз. Човек би помислио, да ће црта, која одељује факте од теорије, ишчезнути према оној висини мисли, до које допиру његова каснија размишљања, али је овај лаки, сухи брђанин навикнут на тапки, сухи ваздух, па нити губи свој оштри поглед нити дише тешко. Је ли српски песник постао изналазачем, или изналазач песником? Господина Теслу држали су за визионара, кога је обманула светлица какве звезде креснице; али уверење, које се почиње да шири међу његовом браћом у раду, сада је то, да је с тога, што је даље ш-

*) Thomas Commerford Martin је уредник листа „The Electrical Engineer“, званичнога органа американог завода електричних инжењера; он је и издао на свет целокупна дела Теслина. — „The Century“ је један од најугледнијих месечњака у енглеској литератури.

део, он и први видео малу светлост, која се светлуца на достижном копну науке. Имагинативна и перцептивна моћ ума нису често подједнако раздељене у истом генијалном човеку. Одвише имагинације може да значи недостатак у перцепцији, а способност снe сневати може да собом води нештину, да човек није кадар оправити ни жетелачку направу; каткад се ова два елемента слију у стваралачког песника епа или драме; који пут нам дају профилична изналазача као Теслу.

Жил Бретон говорио је о историји свога живота као да је у исто доба генеза његове уметности. Ово је истина и у еволуцији Николе Тесле. Његову нагињању на изналаске можемо поуздано тражити трага у његове матере, која је као жена речита свештеника православне цркве правила стапаице и разбоје за свој свештенички домазлук, док јој је муж проповедао. Теслин рад око електрицитета отпочео је још онда, кад је као дечак на политехничкој школи у Грацу први пут видео Грамеову махину са директном струјом, па му је казано, да је комутатор животна и неоплодна направа код свих овакових апарата. Његово интујитивно расуђивање и притајани дух у изналаску одједанпут се окомили на ову тврдњу његова учитеља, и тај је мах отпочео процес размишљања и експериментисања, који га је водио до изналаска вртежног магнетског поља и практичних многофазних мотора, код којих више нема ни комутатора ни метала, тих неисцрпљивих извора сметње. Ови усавршени изналасци нису дошли од једанпут, они никад ни не долазе тренутно. Прилике, које су га окружавале у ведрим крајевима под Велебитом, све су биле против његових нада, које је неговао да постане електричаром; а једна можда од највећих запрека била је жеља његових родитеља у Смиљану (у Лици), да одржи свештеничку традицију и да му буде на руку у том звању његов ујак, који је сада митрополит у Босној. Али је Тесла осећао, да је одређен да служи на другим олтарима него што су олтари старе вере, да другим

средствима достигне што је невидљиво и непознато. Он је издржао у математичким и механичким студијама, савладао је поред тога још по туцета страних језика и на послетку је постао помоћником код државног телеграфско-инжињерског одељења у Будимпешти. Његова је плаћа била доста малена; а ипак је задовољио оне, који мисле да је најбоља плаћа за генија сиромаштво, но није зато никад замолио своју обудовљену матер да му што помогне. Наравски да је и даље експериментисао; у ово доба бејаше телефон, на који је трошио своју снагу за изналазак. Хотећи да иде на једну свечаност, али не желећи да троши новце, за које би могао купити магнете и батерије, дође на ту лепу мисао да преврне своје чакшире, па да се у њима шепири као у новима. Седео је целу ноћ шивајући, али је свечаност дошла и прошла, а он се још није могао показати међу људима. Ова се епизода са свим подударом са његовим детињим покушајима, да слети са стрмог крова своје куће у Смиљану, држећи у руци стар штит од кише као ајеростат; и са необичним опитом, који је још за времена предупредио породични лечник пре него што се још резултат могао одредити, да задржи откуцаје свога срца по својој вољи

Наравски да се овај млади изналазач, Тесла, који тражи шира поља, скоро одмакао према западу од Будимпеште. Упутио се у Париз, где је одмах нашао посла око електричног осветљења, тада још младе уметности, те наишао на једног Едисонова ортака, који га уочи. Још пре него што је могао и помислити, био је он већ на свом веселом путу преко Атлантика, да ради у једној од Едисонових радионица и да ступи у нови стадијум свога развика. Он је имао тврду веру у вредност својих принципа, о којима је прво размишљао у тишини перодних планина с оне стране Сињег мора а знао је да ће у земљи, у којој сваки изналазак у електрицитету има срећу, доћи и на њега ред, па нам је и сад показао своју теорију и своје направе.

(Свршиће се)

КЊИЖЕВНОСТ

ЈОШ НЕКА О СИМИ МИЛУТИНОВИЋУ

ПОВОДОМ РАСПРАВЕ ДРА СТЕВАНА ПАВЛОВИЋА.

(Наставак)

Трећа песма, коју је Герхард превео у четвртој књизи својих »Песамa« или у другој своје Wila (стр. 81—88)¹⁰) је „*Благоразумна*

сила“ (III књ., стр. 123—131); натпис јој је у преводу Milosch Obrenowitsch. — Песма је ова посвећена боју на Расници; али

пре него што је прешао на опис тога боја,
казује нам свршетак његов, јер први стихови
ове песме јесу намењени Скопљак-паши као
подсет једно на погажену дату реч Карабегу
(Карађорђу)

Испод Шанца виш' Добраве р'јеке
По крвавом мишарскоме боју
И по вашем дочамљењу крајњем

(последњи стих у немачком преводу гласи: Und
nachdem im Elend ihr geschmachtet): да не
ће на њ »ни поумит', камо л' дићи руку«
»werden nie... nicht einmal im Geist die
Hand erheben), а друго на бој раснички, у ком
је Скопљак-паша настрадао. Подсетивши га та-
ко, меће му у уста ове речи:

На што старе да злиједим ране,
Да бих чије, него исте своје?
Ал' истине откашат' се нећу,
Да сам бјежећ' и врат сломит' прег'о,
А тек сужњем за небити Србу;
Јер да итко судио б' ме Црни,
Па тво знаде, би л' ме поштедио.
Там' за више Петронија Шише
Свог' питајте, он то знаде боље,
И његови јуначни хајдучи,
Сви ускоци од Мораче крвне,
Херцеговци и Бошњаци храбри,
Та по избор од мојијех жешћи.

(Warum auf denn reissen alte Wunden?
Wären's fremde, gut! doch meine eignen!
Dennoch will der Wahrheit treu bekennen,
Dass ich floh, und lieber umgekommen
Als in Serben Hand gefallen wäre;
Richtete mich einer, war's der Zerny,
Und wer weiss denn, ob er mich verschonet?
Euern Petronije Schischo fraget
Um das Weitere! Dieser weiss es besser,
Er und seine Helden von Hajduken,
Die Uskoken sämtlich aus Moratscha,
Aus der Bosna und Herzegovina,
Die gewählt und taptrer als die Meinen.)

Ово је као увод у песму, а сада описује
бој. Милош Обреновић био је с пет тисућа
момака на Златибору, када чу: да се Скопљак-
паша упутио да прегазу »Шанца«, оде у Ча-
чак, разбије Карађорђа и преда Шумадију сул-
тану. Сазва одмах главаре на договор. Саоп-
штивши им глас, главари

Попроћуте док дух над чувствима
Власт предузме, стишају се срца,
Пак намећу да сазори воља;

Док отрже Шишо Петроније,
Поглаваре тисуће јунака:
»На Шанац нам и најзад ће доћи,
Ту их шчекат' и одупријет' се

Мораћемо да би како било;
Него најпре прокушајмо 'вако,
Ђе напријед довребат' их згодно
У планини, ол' потоку кавву,
Пак да ако за руком нам пође,
Те нам Турци шанца и не виде,
К'о многи их ни дом ако бог да.
К' том имамо све што нам је нужно,
А ја знадем, ће их дочекати.«

(Alle schweigen, bis der Geist der Sinne
Mächtig ward, die Herzen ruhig schlugen,
Und der Wille durch Vernunft gereifet;
Endlich sprach der Petronije Schischo,
Welcher Hauptmann war von tausend Helden:
„Können auch zuletzt zur Schanze kommen,
Wo wir ihnen widerstehen müssen,
Sei der Ausgang wie er immer wolle;
Doch versuchen wir vorher erst Dieses:
Gehn wir vorwärts um sie zu belauschen,
Sei 's im Bergwald, sei 's in einer Thalschlucht,
Und ich hoff', es wird uns wohl gelingen,
Dass sie nicht einmal die Schanze sehen,
Wie, so Gott will, Viele nicht die Heimath;
Haben alles, was dazu vonnöthen,
Und ich weiss schon, wo wir sie belauschen.“)

На Петронијев предлог сви пристану, те пођу
са четири топа: напред је ишао Шишо, да
сакрије по шуми друштво; Милош је био пред
пешацима и топовима. План је био готов:

Коњици ће излетјети најпре
Према Турцима чаракнут' се ш њима,
Пак узмичућ' свест' их у засједу,
И плотуном када топи рикну,
Ви низ горе с обе стране слож'те,
Једа среће тер их раскрхамо.

(Lasse dann voran die Reiter sprengen,
Mit dem Feind das Plänkeln zi beginnen
Locke weichend sie zum Hinterhalte,
Wenn dann Flinten und Kanonen knallen,
Greifet ihr sie an auf beiden Flanken,
Und so glückt's vielleicht, dass wir sie schlagen.)

И место беше изабрано »у Расници ле-
поме селцу«. Сада је требало план поступио
извршивати, али Милош

Прегрешо чреза дужност своју
Пазит' војску, пјешца и параду,
Да у време силе употреби,
Већ истаче с' према Турцима први

Како их је оч'ма угледао,
 На свом ђоги близобесцјеноме,
 Кубурама поздравјет' их својим.
 (Hatte seiner Pflichten hier vergessen.
 Bei des Heeres Linie zu weichen,
 Dessen Kraft zu rechter Zeit zu brauchen;
 Sprengte vor der Erste gegen Türken,
 Wie er sie nur wahrgenommen hatte,
 Auf dem Schimmel, dem fast unschätzbaren,
 Mit den Sackpistolen sie begrüßend.)

Топови по том запуцаше, а коњица »раступи
 се српска, к ребрим пошла чекаг' доражења,
 непријатељ кад отргне бјежат'« (Zogen sich
 die Reiter auf die Seiten, — Dorten zu be-
 günstigen die Nachschlacht, — Wenn der Feind
 zu wanken angefangen)

Ев' сад Турчин ка' и киша бљухне
 У долину, ђено и ваљаше ...
 Да одахне и чадоре распе
 Зар крваву док попију кахву,
 И самртну лулу отпуријају ...
 Пак халакну сложнo-устрaшени
 На парадy, што је у очима,
 Сву на душак тек покупусјети;
 Спан'де види седмог неба свече!

(Wie ein Regenguss, so strömten Türken
 In das Thal herab, wo man sie wünschte,
 Kamen, aufzuschlagen ihre Zelte,
 Ihren blutigen Kaffe zu trinken,
 Und die Todespfeife zu verschmauchen.
 Dies geschehen, rufen sie ihr Halla
 Nach der Fronte, die sie vor sich sahen,
 Sie mit einem Hauche zu vernichten.)

Топови а и пушке не престаше пуцати, »хати
 се сташе комешати, а преметат' душман и бар-
 јаци« (Türkische Hengste rennen hin und wie-
 der — Zu dem Boden sinken Feind' und Fah-
 nen), паше узалуд вичу: давран, вурун! (hal-
 tet, schlaget!),

Сипље огањ и са свијех страна
 Смрт косином зајмила их с реда,
 Јауци су, урнебес је, дрека,
 Док већ гибнут' газијам' догрози,
 Скок изгубе ка'но плахе срне,
 Узмуте се равно жеравима
 Пак Сулејман опучје им први
 Издирати јеш о мање штете,
 С тевабијом једва утекао
 А војинство куда који мог'о,
 Све л' их мање од стијених ушло.

(Feuer dringt auf sie von allen Seiten,
 Todes Sense mäht sie nach der Reihe;

Schreckliches Geheul und Jammertöne!
 Bis die Türkenhelden, satt des Sinkens,
 Wie ein furchtsam Reh den Sprung verloren,
 Und wie Kraniche sich im Zug verwirrten,
 Doch Sulejman war der Erst' im Weichen,
 Um mit minderm Schaden sich zu retten;
 Kaum entkam mit ihm noch sein Gefolge;
 Seine Reiter flohn nach allen Seiten
 Doch die meisten wurden eingeholet.)

Шишо је за овима јурио, док хтеде, па се овда
 врати, али са две стотине друга мање. Пља-
 чке не делише, јер Шишо рече, да сваки за-
 држи што уграби. — Тако Милош освети раз-
 биће свога брата Милана, кога су »недавно
 прије на увачкоме дугачкоме мосту« (Kurz vor-
 her .. auf des Flusses Uwaz langer Brücke)
 напали били изненада Турци. — Ово шест
 стихова завршују песму:

Милош јавја благоразумије
 И сврсеност и сучастје среће,
 Шта л' обећа још некада Српству
 Притајеним достојанством својим,
 Оправда л' се многопоуфању
 Посљедствена разјашњују дјела.

(Milosch zeigte, dass er geistbesonnen
 Durch Entschlossenheit das Glück gebannet.
 Was er noch versprach dem Serbenvolke
 In der tief ihm eingepflanzten Würde,
 Und ob er die Hoffenden befriedigt:
 Das beweisen seine fernern Thaten.)

Ово су дакле те три песме, што их Гер-
 хард преведе. Опширније их испричах и поје-
 дина места исписах из више разлога: једно
 да се види, како је Герхард готово стих по
 стих, реч по реч, преводио, друго да се још
 јаче истакне његов језик, те да се утврди, да
 није оно, што Павловић наводи (на стр. 39,
 нап. 1), криво неразумевању »Србијанке«, и
 треће, да читаоци имају дајбуди одломке, ма
 и краће, са преводом, те да колико толико
 упознају Симин начин излагања у овом спеву,
 који се надмеће у истинитости факата с пра-
 вом историјом.

Кад је већ реч о Герхарду, његову пре-
 воду Србијанке и народних песама, као и о
 Симину помагању у овом послу, није на одмет,
 ако испишем и напомене Вукове о том пре-
 воду; оне нам још боље дају доказа, колико
 је Вук ценио Симино познавање народне по-
 јесије. — Хотећи нам показати, како је потре-
 бно добро познавање народне песме да се ра-
 зликује добра од рђаве, те да се може издво-

жити и одабрати, вели између осталог у предговору пред четвртом књигом »Српских јуначких песама« (у издању од 1833 год.), који је, узгред буди речено, један од најјунијих и најинтереснијих,¹¹⁾ ово: »Ако су наше народне песме и постале само од простог народа, опет не треба мислити, да ји сваки наш књижевник, без и каке у том науке и преправе, може разумети. За г. Симу Милутиновића могло се и пре шест година мислити, да наше народне песме разуме боље, него и један од наши књижевника, јер се више од свију мешао с народом, који песме пева и приповеда; па опет толкујући ји Г. Герхарду у Липисци није свуда правога смисла погодио, н. п. где се у другој књизи на стр. 129 каже за дервишева коња: »На глави му маа Стамболија«, они су превели: Das ein Federbusch aus Stambol schmückte (који је украшен био Стамболском перјаницом!) а Стамболија онде значи Стамболска (велика) зобница (торба, из које коњи зоб једу), и то је по разуму управо као што треба: господар пије а коњ зоб зобље. Из исте књиге са стране 294 стих (који је и пословица): »Ранитељ је како и родитељ« преведен је: Denn der Zögling gleicht gewiss dem Vater (јер је дете као и отац му!) а то

је са свим наопако! Из књиге *треће* са стране 171 стих (који је такођер као пословица): »У торбици танка брашњеница« (т. ј. торба је рђав амбар или магацин, јер се у њој много не може понети) преведен је: Ja (es fehlt) sogar an Braken im Tornister (пестало и мрви у торби!) и т. д. Но, управо узевши, ни овим се погрешкама не треба чудити.¹²⁾ Ово даље правда тим, што и он сам, ма да од детињства зна за народну песму, наиђе на по које место да не разуме.

На крају другог умножена издања »Певаније« Симине, а на стр. 335 стоји »Примечаније« овако: »Од Певаније стотину је песама Г. Вилхелм Герхард зимус превео са мном на тајлонски језик«. Да ли је ове песме Герхард штампао, мени није знано, а ни досадашњи наши библиографи не помињу ни да их је преводио а камо ли штампао!

¹⁰⁾ Двојак је натпис ових песама Герхардових: један је онђи за све четири књиге: W. Gerhardt's Gedichte, а други посебан за трећу и четврту, у којој су преводи наших народних песама и ове три Симине: Wila serbische Volkslieder und Heldenmärchen von W. Gerhard.

¹¹⁾ У њем нам даје имена дотадашњих његових певача и биографије знатнијих.

¹²⁾ Стр. XXXIX и XL.

(Наставиће се)

Ђорђе С. Ђорђевић

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— У свечаној годишњој седници пољске научне академије у Кракови прошле недеље предавао је професор Улановски о организацији пољског једног села од шеснаестог до осамнаестог века.

□ У Петрограду изађе и шеста књига целокупних дела В. Д. Спасовића. Он је познат нашим читаоцима из Пипинове »Историје словенских књижевности«. Био је он Пипину један од највреднијих сарадника.

□ Париска књижара Maisonneuve издала је ове године књигу: Les racines de la langue russe, par L. Léger et Bardouant. У овој је књизи Леже прерадио и отштампао своја предавања, која држи у школи источних језика у Паризу.

□ Arthur Desjardins штампао је своје најновије дело De la liberté politique dans les états modernes. Декарден

је познат са својих правничких студија, како у Француској тако и у иностранству; и ово дело, у којем изучава и излаже, кроз разне фазе, многа замршена питања из социјологије и права, наћи ће довољно читалаца и ван његове отаџбине. Политика је нешто неопходно потребно за све уставне државе, јер ако се ви не бавите политиком, рече, са свим оправдано, Royer-Collard, политика ће се бавити вама. Ова књига стаје дин. 7,50, а изађе тронком књижара Plon-а у Паризу.

□ Изашла је и трећа књига Историје опште од Лависа и Рамбота. У њој се говори о *образовану великих држава* (1270—1492). Код књижара Colin-а у Паризу, а стаје 12 дин.

□ Тронком париског књижара Ernest Leroux-а изашла је пре кратког времена књига: Les Bulgares, par un diplomate. Књига чини саставни део La Bibliothèque slave Elzévirienne, а стаје дин. 1,50.

САДРЖАЈ: Песништво: На гробовима бораца. Хаџисов рај. У шуми IV. За папучице. Вереница. Поука: — О прошлости Београда. Никола Тесла. — Књижевност: Још нека о Сими Милутиновићу. — Ковчежић: Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 фр. 50 новч. за по године, 1 фр. 25 новч. на четврт године. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижарници Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижарница В. Валочића у Београду.